

การมีหลายความหมายของคำกริยา *เห็น* ในภาษาไทยTHE POLYSEMY OF A THAI VISUAL PERCEPTION VERB [*hen*]รุ่งทิพย์ รัตนพานุสร¹ | RUNGTHIP RATTANAPANUSORNพรเพ็ญ ไผศาลศุภนิมิต² | PORNPEN PAISARNSUPNIMITกุสุมา นະสานี³ | KUSUMA NASANEE

ABSTRACT

A Thai visual perception verb *เห็น* is a polysemous word. Apart from the meaning “visual perception”, it can also be referred to the meanings concerning the cognitive perception such as “know” or “understand”. In this article, these cognitive perception meanings found in the Thai verb *เห็น* have been claimed as the extended meanings from its visual perception meaning by the conceptual mechanism called ‘metonymy’ motivated by the close relationships between the visual and cognitive processes which are deeply entrenched in the cognitive system of the language users.

Keywords : polysemy; metonymy; visual perception verb

^{1, 2, 3} อาจารย์สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

บทคัดย่อ

คำกริยา *เห็น* ในภาษาไทยเป็นคำที่มีหลายความหมาย นอกจากจะหมายถึง “เห็นด้วยตา” แล้ว คำกริยา *เห็น* ยังใช้ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ในทางปริชาน เช่น “รู้” หรือ “เข้าใจ” ได้ด้วย ในบทความนี้ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นว่าคำว่า *เห็น* เป็นคำกริยาที่แสดงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา ที่เกิดการขยายความหมายจากการรับรู้ด้วยตาไปยังความหมายที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางความคิด ด้วยกลไกทางปริชานแบบ ‘นามนัย’ อันมีที่มาจากความสัมพันธ์ที่ยึดโยงกันอย่างแนบแน่นระหว่างมโนทัศน์การรับรู้ด้วยตาและมโนทัศน์ปริชานตามการรับรู้ของผู้ใช้ภาษา ทำให้คำกริยา *เห็น* ถูกนำมาใช้เพื่ออ้างอิงไปยังความหมาย “รู้” หรือ “เห็น” ในที่สุด

คำสำคัญ : การมีหลายความหมายของคำ; นามนัย; คำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยตา

บทนำ

คำกริยา *เห็น* ในภาษาไทยนอกจากจะหมายถึงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตาแล้วยังถูกนำมาใช้ในความหมายอื่นๆด้วยดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ผม*เห็น* แก้วน้ำของคุณพอคุณแล้วตกใจเพราะใหญ่มาก

(ตัดตอนมาจากหนังสือ “เจาะใจคนบันเทิง” 2545: 30)

(2) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ในสิ่งแวดล้อมที่*เห็น*คุณค่าของการเรียนรู้ด้าน

ในให้ความสำคัญและเอาใจใส่จิตใจของผู้เรียนรู้ในทุกขณะ

(ตัดตอนมาจากหนังสือ “จิตผลิบาน” โดยกลุ่มจิตวิวัฒน์ 2548: 209)

(3) ผม*เห็น*ว่าไม่มีอาชีพอะไรที่แน่นอน

(ตัดตอนมาจากหนังสือ “เจาะใจคนบันเทิง” 2545: 168)

คำว่า *เห็น* ในประโยค (1) ใช้ในความหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการรับรู้สิ่งที่เป็นรูปธรรมด้วยตา (ในที่นี้คือ “แก้วน้ำ”) แต่ในประโยค (2) *เห็น* หมายถึง “รู้” เพราะคุณค่าภายใน

เป็นสิ่งที่ไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา ในขณะที่ *เห็น* ในประโยค (3) ไม่ระบุสิ่งที่ถูกรับรู้ (percept) แต่ใช้ในหน่วยสร้าง *เห็นว่า* เพื่อแสดงทัศนะ (opinion) ในที่นี้ *เห็น* จึงหมายถึง “คิด”

ที่ผ่านมาการศึกษาความหมายของคำที่แสดงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส (perception category) โดยเฉพาะคำที่แสดงการรับรู้ด้วยตาในหลายๆภาษา พบว่าคำประเภtnี้เป็นคำที่มีความหมายหลายความหมาย (polysemy) โดยมีความหมายครอบคลุมมโนทัศน์สำคัญ 3 มโนทัศน์ ได้แก่ มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับปริชาน และมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก (Hanegreefs, 2004) การศึกษาในยุคแรกๆที่ได้รับการอ้างอิงเสมอเมื่อมีการศึกษาเรื่องนี้ในเวลาต่อมาคงหนีไม่พ้นงานของสวีตเซอร์ (Sweetser, 1990) ที่ศึกษาการขยายความหมายของคำกริยาที่แสดงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าในภาษาอังกฤษแล้ว พบว่าคำกริยาประเภทนี้เกิดการขยายความหมายจากความหมายที่แสดงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสไปยังความหมายที่เกี่ยวข้องกับระบบ ปริชานและความหมายที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกด้วยกลไกทางปริชานแบบอุปลักษณ์ (metaphor) ในลักษณะของการทำความเข้าใจมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรม (ความคิด อารมณ์ และความรู้สึก) โดยการนำไปเทียบโยง (mapping) กับมโนทัศน์ที่เป็นรูปธรรม (การมองเห็นด้วยตา) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นภายในระบบปริชาน (cognitive process) ของผู้ใช้ภาษา

ต่อมาภายหลังเมื่อมีการศึกษาการขยายความหมายของคำด้วยกลไกทางปริชานแบบนามนัย (metonymy) อย่างกว้างขวางในหมู่นักภาษาศาสตร์ ทำให้เกิดข้อโต้แย้งว่านามนัยน่าจะมีบทบาทสูงยิ่งกว่า อุปลักษณ์ในฐานะที่เป็นกลไกทางปริชานหลักในการใช้ภาษาในลักษณะของการอ้างอิง (reference) ความหมายที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันในระบบปริชานของผู้ใช้ภาษา ดังเช่นผลงานของจอห์นสัน (Johnson, 1999) ที่ศึกษาการมีหลายความหมายของคำกริยา *see* ในภาษาอังกฤษ แล้วพบว่า การขยายความหมายของคำกริยาดังกล่าวเกิดขึ้นด้วยกลไกทางปริชานแบบนามนัยมากกว่าที่จะเป็นอุปลักษณ์ตามสมมติฐานก่อนหน้านี้ของสวีตเซอร์ (Sweetser, 1990)

สืบเนื่องจากสมมติฐานที่ขัดแย้งกันในการอธิบายปรากฏการณ์การมีหลายความหมายของคำที่แสดงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสในประเด็นที่ว่า ระหว่างกระบวนการทางปริชานแบบอุปลักษณ์และนามนัยนั้น กระบวนการใดที่ทำให้เกิดการขยายความหมายใน

คำประเภนี้ ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาปรากฏการณ์การมีหลายความหมายของคำที่แสดงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสในภาษาไทย โดยเลือกศึกษาเฉพาะหมวดคำกริยาที่แสดงการรับรู้ด้วยตา (visual perception verb) ที่พบค่อนข้างมากในการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันเมื่อเทียบกับหมวดคำที่แสดงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสอื่นๆ ซึ่งคำที่เลือกมาวิเคราะห์ในที่นี้ได้แก่คำกริยา เห็น ผลการศึกษาพบว่า การขยายความหมายของคำกริยาที่แสดงการรับรู้ด้วยตาไปยังความหมายที่เกี่ยวกับปริชานและอารมณ์ความรู้สึกในภาษาไทยนั้นสามารถอธิบายได้ด้วยกลไกทางปริชานแบบนามนัย แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงผลการวิเคราะห์โดยละเอียด ผู้เขียนจะเริ่มต้นด้วยการนำเสนอแนวคิดภาษาศาสตร์ปริชาน (cognitive linguistics) ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในแบบอุปลักษณ์และนามนัยเพื่อให้เข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างกลไกทางปริชานทั้งสองรูปแบบ ต่อจากนั้นผู้เขียนจะได้กล่าวถึงที่มาของสมมติฐานที่อยู่เบื้องหลังการอธิบายปรากฏการณ์การขยายความหมายของคำกริยาที่แสดงการรับรู้ด้วยตาด้วยกลไกทางปริชานแบบอุปลักษณ์ และในลำดับสุดท้าย ผู้เขียนจะได้นำเสนอหลักฐานทางภาษาศาสตร์ร่วมกับผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา จิตวิทยา และวิทยาศาสตร์ปริชาน มาอธิบายเพื่อยืนยันข้อค้นพบที่ว่ากลไกทางปริชานแบบนามนัยคือจุดตั้งต้นหลักที่ก่อให้เกิดการขยายความหมายของคำกริยาที่แสดงการรับรู้ด้วยตาในภาษาไทยไปยังความหมายที่เกี่ยวข้องกับปริชานและอารมณ์ความรู้สึก

การขยายความหมายของคำด้วยกลไกทางปริชานแบบอุปลักษณ์และนามนัย

ฟลูว์ (Flew, 1979) ให้คำจำกัดความคำว่าปริชาน (cognition) เอาไว้ว่า ปริชานครอบคลุมกระบวนการทำงานของจิต (mental process) อันเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งความรู้ การมีความเข้าใจ และการมีความเชื่อ รวมถึงทัศนคติที่มีต่อความรู้ที่ได้มา

ปริชานเกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้ภาษาในมุมมองของภาษาศาสตร์แนวปริชาน (cognitive linguistics) ที่เห็นว่าภาษามีบทบาทสำคัญที่ช่วยสะท้อนระบบการรับรู้ของผู้ใช้ภาษา กล่าวคือ การใช้ภาษาเพื่อกล่าวถึงสิ่งใดก็ตามย่อมสะท้อนให้เห็นถึงวิธีคิดที่ผู้ใช้ภาษามีต่อสิ่งนั้นๆ รูปและความหมายของคำที่ใช้ในภาษาเกิดขึ้นและอธิบายได้ด้วยกระบวนการทางปริชานผ่านการอ้างอิงประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสามารถทางกายภาพ การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส และกลวิธีในการจัดประเภทของสรรพสิ่งในโลกของผู้ใช้ภาษา ด้วย

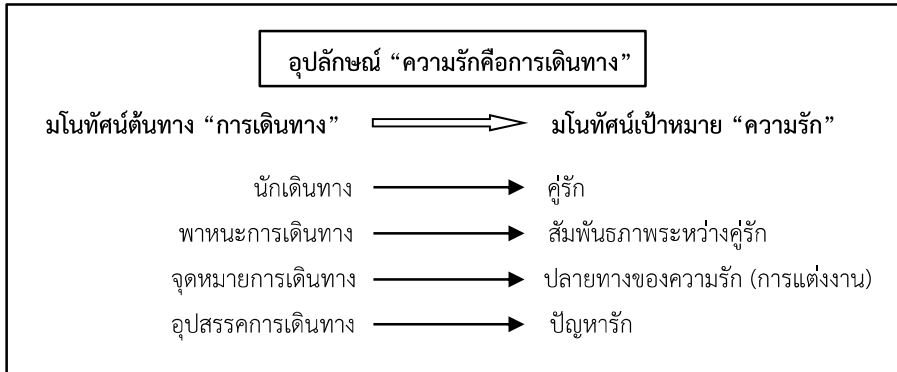
สมมติฐานดังกล่าวทำให้จุดประสงค์หลักของภาษาศาสตร์แนวปริชานคือการวิเคราะห์ภาษาเพื่อให้เข้าใจการทำงานของระบบปริชานของผู้ใช้ภาษานั้นเอง

ภาษาศาสตร์แนวปริชานเห็นว่าอุปลักษณ์และนามนัยเป็นปรากฏการณ์ทางภาษาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกลไกทางปริชาน (cognitive mechanism) กล่าวคือ ทั้งอุปลักษณ์และนามนัยเป็นรูปแบบของการใช้ภาษาที่สะท้อนระบบวิธีคิดของมนุษย์โดยการมองสิ่งหนึ่งเทียบผ่านอีกสิ่งหนึ่งในทางปริชาน (conceptual mapping) ทั้งอุปลักษณ์และนามนัยต่างก็เป็นกลไกที่ช่วยเพิ่มเติมหรือขยายความหมายของคำ และเป็นที่มาที่ทำให้คำนั้นๆ กลายเป็นคำที่มีความหมายหลายความหมาย (polysemous word)

เลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980) เห็นว่าความสามารถทางปริชานที่สะท้อนออกมาในการใช้ภาษาส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของอุปลักษณ์อันเป็นความพยายามของผู้ใช้ภาษาที่จะทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลก โดยอาศัยการเทียบโยงกับประสบการณ์ทางกายที่หยั่งรากลึกในความคิด (entrenchment) ของผู้ใช้ภาษาดังแต่เยาว์วัย ประสบการณ์เหล่านี้ได้ก่อรูปเป็นกรอบโครงสร้างความคิดที่เรียกว่ามโนทัศน์ (concept) เก็บไว้ในความทรงจำภายในระบบปริชาน ประสบการณ์วัยเด็กที่ก่อรูปเป็นมโนทัศน์ในปริชานของผู้ใช้ภาษามาจากหลายช่องทางได้แก่ การเคลื่อนไหวร่างกาย ความสามารถในการเคลื่อนย้ายวัตถุสิ่งของ และการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าในชีวิตประจำวันจนได้รับการบรรจุเอาไว้ในสมองหรือในความคิดเป็นภาพรวมของมโนทัศน์ ซึ่งเลคอฟและจอห์นสันเรียกสิ่งนี้ว่าเค้าโครงภาพในใจ (image-schema)

เลคอฟ (Lakoff, 1987) อธิบายกลไกทางปริชานแบบอุปลักษณ์ว่าหมายถึงการใช้ภาษาในลักษณะของการเทียบโยงข้ามขอบเขตมโนทัศน์ โดยการนำขอบเขตมโนทัศน์ที่เป็นแบบเปรียบที่เรียกว่า ขอบเขตมโนทัศน์ต้นทาง (source domain) มาใช้ในการอธิบายหรือทำความเข้าใจขอบเขตมโนทัศน์ที่เป็นเป้าหมาย (target domain) การเชื่อมโยงข้ามขอบเขตมโนทัศน์ในลักษณะนี้มีที่มาจากประสบการณ์ของผู้ใช้ภาษาที่รับรู้ถึงความคล้ายคลึงหรือความคล่องจองกันระหว่างขอบเขตมโนทัศน์ทั้งสอง เลคอฟยกตัวอย่างอุปลักษณ์ “ความรักคือการเดินทาง” (LOVE IS A JOURNEY) ที่เกิดจากการนำขอบเขตมโนทัศน์ “การเดินทาง” (journey) มาเป็นแบบเปรียบเพื่ออธิบายหรือทำความเข้าใจขอบเขตมโนทัศน์เป้าหมายซึ่ง

ได้แก่ “ความรัก” (love) โดยการเทียบโยงความคล่องจองระหว่างองค์ประกอบภายในขอบเขตมนทัศน์ทั้งสองในลักษณะต่อไปนี้

รูปภาพแสดงอุปลักษณ์ “ความรักคือการเดินทาง” สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในภาษาอังกฤษ อาทิ

(4) Our relationship has *hit a dead-end street*.

(5) We may have to *go our separate ways*.

(6) We’re at a *crossroads*.

(Lakoff, 1992)

ในภาษาไทยมีการใช้อุปลักษณ์ “ความรักคือการเดินทาง” เช่นเดียวกับที่พบในภาษาอังกฤษ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(7) *เรื่อรักของเราจมลงในมหาสมุทร*

(8) คุณจะมองไม่เห็น*กับระเบิดบนถนน*แห่งความรัก

(9) มาวันนี้เรา*ทางใครทางมัน*กับแฟนแล้ว

ในกรณีของนามนัยนั้น อุงเกอร์และชมิท (Ungerer and Schmid, 1996: 128) กล่าวว่าหน้าที่หลักของกลไกทางปริชานแบบนามนัยคือการอ้างอิง (referential function) โดยการกล่าวถึงสิ่งๆหนึ่ง (vehicle entity) เพื่อช่วยกระตุ้นเร้าผู้ฟังหรือผู้อ่านให้เกิดการ

อ้างอิงไปยังอีกสิ่งหนึ่ง (target entity) ที่อยู่ภายในขอบเขตมโนทัศน์เดียวกัน การขยายความหมายของคำด้วยกลไกนามนัยจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสิ่งที่ใช้อ้างถึงและสิ่งที่ถูกอ้างถึงนั้นมีความสัมพันธ์ที่ยึดโยงกันอยู่อย่างใกล้ชิดในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น ความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์แบบส่วนย่อยไปหาส่วนใหญ่ เป็นต้น ดังเช่นตัวอย่างต่อไปนี้

(10) *The ham sandwich* is waiting for his check.

(Ruiz de Mendoza, 1996)

ผู้พูดใช้คำว่า *ham sandwich* เพื่ออ้างถึง “ลูกค้า” หรือ “customer” ผู้ที่สั่ง “แซนวิชแฮม” มารับประทาน

โคเว็ทเชส (Kövecses, 2002: 159) เห็นว่าการอ้างถึงประสบการณ์ใดๆก็ตามที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ย่อยที่มาสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะของสิ่งที่มีมักจะเกิดร่วมกันหรือเกิดขึ้นพร้อมๆกัน (correlation in experience) เช่น ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับอารมณ์โกรธซึ่งมักจะสัมพันธ์กับสภาวะทางกายที่เกิดขึ้นในขณะที่มีอารมณ์โกรธ เช่น การมีใบหน้าสีแดงก่ำ หรือการมีอุณหภูมิในร่างกายที่สูงขึ้น เป็นต้น การเทียบโยงประสบการณ์ในลักษณะนี้อาจมองว่าเกิดขึ้นจากกระบวนการทางปริชานแบบอุปลักษณ์หรือนามนัยได้ทั้งสองแบบ โดยเฉพาะในกรณีของเหตุการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นพร้อมกันแบบทันทีทันใดก็อาจจะมองได้ว่าเหตุการณ์เหล่านี้ต่างก็เกิดขึ้นและอยู่ร่วมกันภายในขอบเขตมโนทัศน์เดียวกันก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม โคเว็ทเชส (Kövecses, 2002: 148) เห็นว่านามนัยต่างจากอุปลักษณ์ในแง่ของจุดประสงค์ในการใช้ กล่าวคืออุปลักษณ์ถูกนำมาใช้เพื่อทำความเข้าใจกับประสบการณ์ที่เป็นนามธรรม ในขณะที่นามนัยถูกนำมาใช้เพื่อจุดประสงค์ในการอ้างอิงเป็นหลัก ซึ่งสิ่งที่ถูกเลือกมาใช้อ้างถึงนั้นมักจะเป็นตัวแทนที่เด่นที่สุด (salient) ตามการรับรู้ในทางปริชานของผู้ใช้ภาษา จึงทำให้ง่ายต่อการเข้าถึงสิ่งที่ต้องการอ้างถึงหรือสิ่งที่เป่าหมายแท้จริง โคเว็ทเชส (Kövecses, 2002: 244) ยังกล่าวไว้ด้วยว่านามนัยคือสะพานเชื่อมประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากมโนทัศน์ย่อยสองมโนทัศน์ที่มาสัมพันธ์ต่อกันอย่างใกล้ชิดและเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันตามการรับรู้ของผู้ใช้ภาษา

เลคอฟและเทอร์เนอร์ (Lakoff and Turner, 1989: 103) ได้ให้ข้อสรุปถึงความแตกต่างระหว่างปรากฏการณ์การขยายความหมายของคำด้วยกลไกทางปริชานแบบอุปลักษณ์และนามนัยเอาไว้ดังนี้

1. อุปลักษณ์เชื่อมโยงของสองสิ่งที่อยู่ต่างขอบเขตมโนทัศน์ ในขณะที่นามนัยเชื่อมโยงของสองสิ่งที่อยู่ภายในขอบเขตมโนทัศน์เดียวกัน
2. อุปลักษณ์เป็นการเชื่อมโยงในระดับโครงสร้างทั้งหมดระหว่างขอบเขตมโนทัศน์ต้นทางกับขอบเขตมโนทัศน์เป้าหมาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจต่อมโนทัศน์ที่เป็นเป้าหมาย ในขณะที่นามนัยเป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของการกล่าวถึงสิ่งหนึ่งภายในขอบเขตมโนทัศน์ใดๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่ออ้างอิงไปยังอีกสิ่งหนึ่งที่อยู่ในขอบเขตมโนทัศน์เดียวกัน ซึ่งทั้งสองสิ่งที่ถูกนำมาอ้างอิงซึ่งกันและกันนั้นต่างก็เป็นองค์ประกอบภายในโครงสร้างของขอบเขตมโนทัศน์เดียวกันนั่นเอง

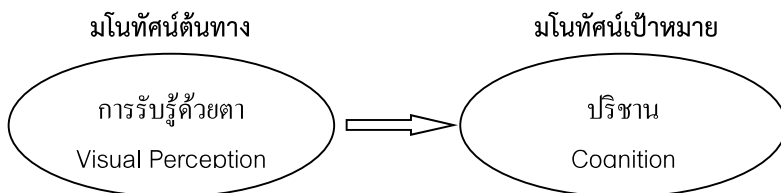
จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการแยกความแตกต่างระหว่าง อุปลักษณ์และนามนัยคือระดับความแตกต่างหรือระยะความห่างไกลกันระหว่างขอบเขตมโนทัศน์ทั้งสอง (conceptual distance) ตามการรับรู้ในระบบปริชานของผู้ใช้ภาษาเป็นสำคัญ ในกรณีที่ขอบเขตมโนทัศน์ทั้งสองมีความแตกต่างกันมากตามการรับรู้ในระบบปริชานของผู้ใช้ภาษา การเทียบโยงข้ามขอบเขตมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นก็จะถูกตีความว่าเกิดจากอุปลักษณ์ ในทางกลับกัน ถ้าขอบเขตมโนทัศน์ทั้งสองอยู่ใกล้ชิดกันมากตามการรับรู้ในระบบปริชานของผู้ใช้ภาษาก็ย่อมจะถูกตีความว่าเป็นรูปแบบการอ้างอิงภายในขอบเขตมโนทัศน์เดียวกันด้วยนามนัย (Dirven, 1993 อ้างใน Ruiz de Mendoza and Otal, 2002: 38)

การศึกษาการมีหลายความหมายของคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยตา

สวิตเซอร์ (Sweetser, 1990) ได้ศึกษาการมีหลายความหมายของคำกริยาที่แสดงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าในภาษาอังกฤษและภาษาในกลุ่มอินโด-ยูโรเปียนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พบว่าคำกริยาที่แสดงการรับรู้ด้วยตาสามารถขยายความหมายจากการรับรู้ทางกายภาพที่เกิดขึ้นภายนอกร่างกายไปยังการรับรู้ที่เกิดขึ้นภายในร่างกายอันเกี่ยวข้องกับระบบปริชานซึ่งได้แก่ความหมาย “รู้, เข้าใจ, เชื่อ” สวิตเซอร์อธิบายที่มาของการขยายความหมาย

ของคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยตาว่าเกิดจากกลไกการเปรียบเทียบข้ามขอบเขตมโนทัศน์ในทางปริชานแบบอุปลักษณ์ โดยเป็นการเปรียบเทียบที่เกิดขึ้นระหว่างขอบเขตมโนทัศน์ “การรับรู้ด้วยตา” กับขอบเขตมโนทัศน์ “การรับรู้ทางปริชาน” อันมีที่มาจากการใช้ภาษาอาศัยประสบการณ์ทาง “กาย” เพื่อมาช่วยในการอธิบายหรือทำความเข้าใจประสบการณ์ทาง “จิต” ที่เป็นนามธรรมด้วยอุปลักษณ์ “จิตคือกาย” (Mind-as-Body Metaphor) สวีตเซอร์อธิบายการเทียบโยงในทางปริชานของผู้ใช้ภาษาที่เกิดขึ้นระหว่างขอบเขตมโนทัศน์ทางกายและขอบเขตมโนทัศน์ทางจิตในกรณีของการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา ดังนี้

มโนทัศน์ “การรับรู้ด้วยตา”	⇒	มโนทัศน์ “ปริชาน”
ภาพที่เห็นเป็นรูปธรรมทางตา	⇒	ภาพในความคิดหรือภาพในใจ
การสอดส่ายสายตา	⇒	การอยู่ในบังคับควบคุม
การได้เห็นด้วยตา	⇒	การมีความรู้ ความเข้าใจ

แผนภูมิแสดงการขยายความหมายของคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยตา

ด้วยกลไกทางปริชานแบบอุปลักษณ์

จอห์นสัน (Johnson, 1999) ศึกษาการมีหลายความหมายของคำกริยา *see* ในภาษาอังกฤษ และได้เสนอสมมติฐานใหม่เพื่อมาอธิบายกระบวนการในการขยายความหมายของคำกริยา *see* จากความหมายที่แสดงการรับรู้ด้วยตาไปยังความหมายที่แสดงการรับรู้ในทางปริชานว่าไม่น่าจะเกิดจากกระบวนการทางปริชานที่ซับซ้อนแบบ อุปลักษณ์อย่าง สวีตเซอร์ (Sweetser, 1990) ได้เคยวิเคราะห์เอาไว้ก่อนหน้านี้ เพราะจากการทดลองในเด็กวัยเริ่มเรียนรู้ภาษา จอห์นสันพบว่าเด็กสามารถเข้าใจความหมายของคำกริยา *see* ที่แสดงการ

รับรู้ในทางปริชานได้ด้วยวิธีอนุมาน (inference) โดยอาศัยประสบการณ์ที่ตนมีในช่วงเวลาที่ได้รับรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยตัวเรามีลำดับขั้นตอนที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน และแต่ละขั้นตอนมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นก็มักจะคาดเดาได้ถึงผลที่ตามมาเสมอ” ดังนั้น เห็น จึงมักตามมาด้วย รู้ หรือ เข้าใจ เสมอ จอห์นสันตั้งชื่อสมมติฐานที่ตนค้นพบว่า “สมมติฐานการควบรวม” หรือ “Conflation Hypothesis” เนื่องจากการขยายความหมายของคำกริยา *see* ควบรวมการกระทำจากต้นจนจบ ซึ่งในที่นี้คือเหตุการณ์การรับรู้ด้วยตาที่ครอบคลุมจากเหตุไปสู่ผลหรือจากการได้เห็นไปสู่ความรู้ความเข้าใจ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือแทนที่จะต้องใช้ข้อความถึง 2 ข้อความเพื่อบอกเล่าเหตุการณ์การรับรู้ด้วยตา ผู้ใช้ภาษากลับเลือกวิธีที่จะบอกเล่าเหตุการณ์นี้โดยควบรวมให้เหลือเพียงข้อความเดียวเท่านั้น เนื่องจากมันเฝ้าว่าผู้ฟังสามารถอนุมานความหมายที่เป็นเป้าหมายที่แท้จริงได้

จอห์นสันยังพบอีกด้วยว่าการปรากฏร่วมกันบ่อยครั้งระหว่างคำกริยา *see* และคำกริยา *know* หรือ *understand* ในประโยคที่กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ด้วยตา มีส่วนอย่างมากในการโน้มนำไปสู่การอนุมานหรือตีความคำกริยา *see* ให้ขยายความหมายไปยังอีกความหมายหนึ่งซึ่งได้แก่ “รู้หรือเข้าใจ” ได้ เนื่องมาจากการได้รับรู้ถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่มีต่อกันในระหว่างคำกริยา เห็น กับ รู้ หรือ เข้าใจ บ่อยครั้งจนการรับรู้ดังกล่าวฝังแน่นในระบบปริชานของผู้ใช้ภาษาในที่สุด ซึ่งจอห์นสันเชื่อว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เป็นที่มาของการใช้คำกริยา *see* เพื่ออ้างอิงไปยังความหมายที่เกี่ยวข้องในทางปริชานคือ *know* หรือ *understand* ด้วยกลไกแบบนามนัยนั่นเอง

ที่ผ่านมา ปรากฏการณ์การมีหลายความหมายของคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสไปยังความหมายที่เกี่ยวข้องกับปริชานและอารมณ์ความรู้สึกมักจะได้รับคำอธิบายว่ามีที่มาจากการใช้ภาษาพยายามทำความเข้าใจหรืออธิบายกระบวนการทางจิตซึ่งเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ โดยอาศัยการเปรียบเทียบกับประสบการณ์การรับรู้ทางกายภาพระหว่างร่างกายกับสิ่งแวดล้อมภายนอก อันเป็นที่มาของอุปมา “จิตคือร่างกาย” (Mind-as-Body Metaphor) สอดคล้องกับแนวคิดของเดการ์ต (Descartes) นักปรัชญาที่แบ่งแยกสรรพสิ่งในธรรมชาติออกเป็นสองปริณทลระหว่าง “จิต” และ “สสาร” หรือระหว่าง “จิต” กับ “กาย” (mind-body dualism) ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 หรือกว่า 300 ปีล่วงมาแล้ว ต่อมา

ในปีค.ศ. 1970 มีผู้ค้นพบว่าอันที่จริงแล้วโครงสร้างของสมองและการทำงานของจิตนั้นเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จิตและการรับรู้ทางปริชานไม่ใช่วัตถุหรือสสาร แต่เป็นกระบวนการที่เรียกว่า “กระบวนการทางจิต” (mental process) คาปร้า (Capra, 2002) แปลไทยโดยวิศิษฐ์ วังวิญญูและคณะ 2548: 44 -50) จึงได้เสนอทฤษฎีการรับรู้และการเรียนรู้ขึ้นมาใหม่ซึ่งแหวกแนวไปจากความเชื่อเดิมของเดการ์ต ทฤษฎีใหม่นี้มองเห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบชีวิตกับสิ่งแวดล้อมว่าเป็นไปในลักษณะของการรับรู้และการเรียนรู้ “จิต” จึงเป็นกระบวนการในการรับรู้และการเรียนรู้ที่เป็นหนึ่งเดียวกับกระบวนการของ “ชีวิต” โดยที่กระบวนการของจิตเกิดขึ้นภายในสมองของมนุษย์ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง “จิตและสมอง” จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการกับโครงสร้าง จะเห็นได้ว่าทฤษฎีนี้ข้ามพ้นการแบ่งแยกระหว่างจิตกับกาย เพราะมองว่าทั้ง “จิต” และ “กาย” คือสองด้านที่เสริมซึ่งกันและกันในทุกระดับชั้นของชีวิต “กาย” กับ “จิต” จึงสัมพันธ์ใกล้ชิดและอิงอาศัยกันและกัน อันเป็นที่มาของการอธิบายการขยายความหมายของคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยตาไปยังการรับรู้ในทางปริชานว่าเกิดจากการอ้างอิงแบบนามนัย

ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสกับระบบปริชาน

ฮัลลiday (Halliday, 1994 อ้างใน Goatly, 1997: 157) ได้อธิบายกระบวนการทางจิตว่าประกอบด้วยกระบวนการย่อยๆ 3 กระบวนการได้แก่ การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส การรับรู้ทางปริชาน และการรับรู้อารมณ์ความรู้สึก

แวนเดอร์ นัท (Vander Nat, 2003) นักวิทยาศาสตร์ปริชานได้ศึกษาเรื่องการรับรู้ของมนุษย์แล้วพบว่า การรับรู้เป็นกระบวนการ (perceptual process) ที่ประกอบด้วยขั้นตอนย่อยๆ 2 ขั้นตอนที่เกิดขึ้นพร้อมกันได้แก่

1. การรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทางกาย
2. การประมวลผลการรับรู้ในระบบปริชาน

การประมวลผลการรับรู้ในระบบปริชานมีการทำงานในลักษณะดังนี้:

“ข้อมูลที่ได้รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสจะถูกเก็บไว้ในสมอง อันเป็นความรู้ที่สะสมเอาไว้เป็นความทรงจำในรูปของประสบการณ์ และจากความรู้ความจำก็นำไปสู่การมีความคิด ความเชื่อ จากความคิดความเชื่อนำไปสู่การกระทำ และจากการกระทำก็ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ขึ้นมา”

จากการศึกษาคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยตาในภาษาไทย ผู้เขียนพบปรากฏการณ์การใช้คำกริยา *เห็น* ร่วมกับคำกริยาที่แสดงการรับรู้ทางปริชานในเวลาที่มีกรการกล่าวถึงเหตุการณ์ “การมองเห็น” มากมายในการใช้ภาษา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดอย่างที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ระหว่าง “การรับรู้ด้วยตา” และ “การรับรู้ทางปริชาน” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(11) ถึงตอนนี้ก็ไม่ได้บอกลูกเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่คิดว่าที่ผ่านมาเขา*เห็น* และ*รู้*เรื่องราวมาตลอด

(ตัดตอนมาจาก “ ผู้จัดการบันเทิงออนไลน์”: 11 กุมภาพันธ์ 2548)

(12) พยายามจะเป็นคนกล้าที่จะทำความดีแบบพ่อ ถ้าเป็นสิ่งที่เรา*เห็น* และ*เชื่อว่า*ดี เราก็ควรกล้าที่จะทำ

(ตัดตอนมาจากนิตยสาร “a day weekly” ฉบับที่ 22, 15-21 ตุลาคม 2547: 60)

(13) การเลือกตั้งมันสนุก เป็นการทำงานที่สัมผัสกับคนท้องถิ่น ได้*เห็น* และ*เข้าใจ*ปัญหาของชาวบ้านที่ไม่ใช่เรื่องการเมืองอย่างเดียว

(ตัดตอนมาจากนิตยสาร “a day weekly” ฉบับที่ 36, 21-27 มกราคม 2548: 77)

(14) เรา*มองเห็น*ก่อน เรา*รู้*ก่อนว่าถ้าเป็นอย่างนั้นจะเกิดอะไรขึ้นในขั้นต่อไป

(ตัดตอนมาจากนิตยสาร “a day weekly” ฉบับที่ 21, 8-14 ตุลาคม 2547: 60)

หลักฐานอีกประการหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดอย่างที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ระหว่าง “การรับรู้ด้วยตา” และ “การรับรู้ทางปริชาน” ได้แก่ปรากฏการณ์การใช้คำในลักษณะไขว้ข้ามกัน (criss-crossing) ภายในประโยคเดียวกัน ระหว่างประเภทคำ

ที่อยู่ในมโนทัศน์การรับรู้ด้วยตาและประเภทคำที่อยู่ในมโนทัศน์ปริชาณและมโนทัศน์อารมณ์ความรู้สึกในภาษาไทยเช่น

(15) โดย**ทัศนะ**ส่วนตัว ดิฉัน**เห็น**ว่าเรื่องใบเหลืองใบแดงยังเป็นจุดแข็งของเรา (ตัดตอนมาจากนิตยสาร “a day weekly” ฉบับที่ 36, 21-27 มกราคม 2548: 77)

(16) ที่แนะนำโครงการนี้เพราะ**เห็น**ว่าเป็น**ความคิด**ที่ดี (ตัดตอนมาจากหนังสือพิมพ์รายวัน “มติชน” ฉบับประจำวันที 29 พฤศจิกายน 2548: 34)

(17) **ความรู้สึก**ของอัยการบางคนอาจ**เห็น**ว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม

(CU-concordance)

ขอบเขตมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ด้วยตา

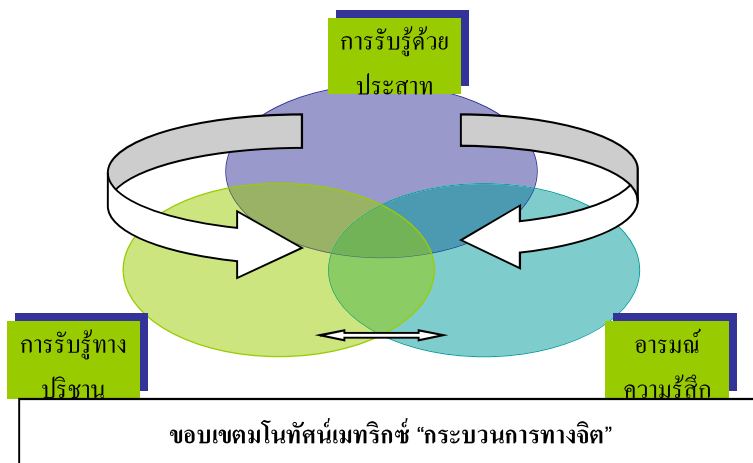
ความแตกต่างที่สำคัญในกระบวนการขยายความหมายด้วยกลไกทางปริชาณระหว่างอุปลักณ์กับนามนัย ได้แก่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดขอบเขตมโนทัศน์ (conceptual domain) ที่ถูกนำมาเทียบโยงให้สัมพันธ์หรือคล้องจองกันในทางปริชาณ กล่าวคืออุปลักณ์เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงข้ามขอบเขตมโนทัศน์ที่แตกต่างกัน ในขณะที่นามนัยเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในขอบเขตมโนทัศน์เดียวกัน จะเห็นได้ว่าประเด็นเรื่องการให้คำจำกัดความเพื่อบรรยายขอบเขตของมโนทัศน์ถือเป็นปัญหาหนึ่งที่ก่อให้เกิดการถกเถียงในหมู่นักภาษาศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องการมีหลายความหมายของคำในแง่ที่มาของการขยายความหมายระหว่างอุปลักณ์กับนามนัย (Ruiz de Mendoza and Otal, 2002: 28)

เพื่อแก้ปัญหาข้างต้น ครอฟท์ (Croft, 1993 อ้างใน Ruiz de Mendoza and Otal, 2002: 34) เสนอให้ใช้คำว่า “ขอบเขตมโนทัศน์เมทริกซ์” (matrix domain) เพื่อบรรยายขอบเขตมโนทัศน์ในทางปริชาณที่มีความซับซ้อนเนื่องจากโครงสร้างภายในที่ประกอบด้วยขอบเขตมโนทัศน์ย่อยมากกว่าหนึ่งขอบเขตมโนทัศน์มายึดโยงสัมพันธ์กัน ดังนั้นกลไกแบบนามนัยจึงเกิดขึ้นได้ด้วยการเชื่อมโยงความคล้องจองกันระหว่างขอบเขตมโนทัศน์ย่อยที่อยู่ภายในขอบเขตมโนทัศน์เมทริกซ์ และในทางกลับกันกลไกแบบอุปลักณ์เกิดขึ้นได้จากการเชื่อมโยงความคล้องจองกันระหว่างขอบเขตมโนทัศน์ที่แตกต่างกัน โดย

ขอบเขตมโนทัศน์ทั้งสองจะต้องไม่ใช่ขอบเขตมโนทัศน์ย่อยภายในขอบเขตมโนทัศน์เมทริกซ์เดียวกัน

ซินฮาและเจนเซ่น เดอ โลเปซ (Sinha and Jensen de López , 2000: 21, 30) เห็นว่าการทำงานของร่างกายมนุษย์ร่วมกับระบบประสาทที่เกี่ยวข้องในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมถือเป็นประสบการณ์รูปแบบหนึ่งที่เกิดเค้าโครงภาพในใจ (image schema) ขึ้นภายในระบบปรีชาของผู้ใช้ภาษาได้ ดังนั้นทั้งคู่จึงเห็นว่าการอ้างอิงประสบการณ์ทางกายในการใช้ภาษาจำเป็นที่จะต้องขยายขอบเขตออกไปไม่เฉพาะแต่ความมีตัวตนในทางกายภาพเท่านั้น

หลักฐานที่พบในภาษาไทยข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยกันและเกิดขึ้นพร้อมกันจนแยกไม่ออกจากกันระหว่างมโนทัศน์ “การรับรู้ด้วยตา” “การรับรู้ทางปรีชา” และ “อารมณ์ความรู้สึก” ผู้เขียนจึงเห็นว่ามโนทัศน์ทั้งสามซึ่งได้แก่ มโนทัศน์ “การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส” มโนทัศน์ “ปรีชา” และมโนทัศน์ “อารมณ์ความรู้สึก” น่าจะกำหนดให้เป็นมโนทัศน์ย่อยที่อยู่ภายในขอบเขตมโนทัศน์เมทริกซ์ “กระบวนการทางจิต” และการมีหลายความหมายของคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยตานั้นจะมีที่มาจากกลไกทางปรีชาแบบนามนัยที่มีบทบาทในการเชื่อมโยงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ร่วมกันระหว่างมโนทัศน์ย่อยที่สัมพันธ์ใกล้ชิดและเป็นการทำงานที่เกิดขึ้นพร้อมกัน (simultaneously) ตามการรับรู้ภายในระบบปรีชาของผู้ใช้ภาษา ข้อสรุปนี้สอดคล้องกับ คำกล่าวของโคเว็คเซส (Kövecses, 2002: 150) ที่ว่าการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ภายในขอบเขตมโนทัศน์ผ่านกลไกทางปรีชาแบบนามนัยเกิดขึ้นได้ในสองลักษณะ ได้แก่ การอ้างส่วนย่อยไปหาส่วนใหญ่หรือการอ้างส่วนใหญ่ไปหาส่วนย่อย และการอ้างส่วนย่อยหนึ่งไปหาอีกส่วนย่อยหนึ่งภายในขอบเขตมโนทัศน์เดียวกัน

แผนภูมิแสดงการอ้างอิงความหมายภายในขอบเขตโมทัศน์เดียวกันแบบนามนัย

นามนัยกับการมีหลายความหมายของคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยตาในภาษาไทย

ในตอนนี้นำเสนอหลักฐานทางภาษาเพื่อยืนยันสมมติฐานที่ว่าคำกริยาเห็น ในภาษาไทยมีการขยายความหมายจาก “การรับรู้ด้วยตา” ไปยัง “การรับรู้ทางปริชาน” ด้วยกลไกทางปริชานแบบนามนัยดังนี้

1. นามนัยเป็นกลไกทางปริชานที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างหรือความสัมพันธ์แนวนอน

ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างหรือความสัมพันธ์แนวนอน (syntagmatic relationship) คือความสัมพันธ์ที่หน่วยแต่ละหน่วยในโครงสร้างเกี่ยวโยงกับอีกหน่วยต่อกัน เป็นลูกโซ่ในลักษณะที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างแสดงออกในรูปของการเรียงลำดับคำ จากข้อสัน (Jakobson, 1971 อ้างใน Ruiz de Mendoza and Otal, 2002: 38) เห็นว่านามนัยเป็นกลไกทางปริชานที่อยู่ในรูปของการเชื่อมโยงคำที่อยู่ติดกันในทางปริชานในรูปของความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างหรือความสัมพันธ์แนวนอน ซึ่งต่างจากกระบวนการทางปริชานแบบอุปลักษณ์ ที่จากข้อสันมองว่าเป็นการเลือกคำต่างขอบเขตโมทัศน์ซึ่งมีลักษณะร่วมกันบางอย่างมาใช้แทนที่กันในรูปของความสัมพันธ์เชิงระบบหรือความสัมพันธ์แนวตั้ง (paradigmatic relationship)

การขยายความหมายของคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยตาในภาษาไทยไปยังความหมายที่แสดงการรับรู้ทางปริชานจึงน่าจะเกิดจากกลไกทางปริชานแบบนามนัย เห็นได้จากปรากฏการณ์ในการใช้คำกริยาที่แสดงการรับรู้ด้วยตาและคำกริยาที่แสดงการรับรู้ทางปริชานอยู่ติดติดกันในลักษณะของกริยาเรียง (serial verb construction) ที่พบเป็นจำนวนมากในภาษาไทยดังตัวอย่างต่อไปนี้

(18) ในสายตาอาจารย์ **คิดเห็น**อย่างไรกับสังคมไทยในปีที่ผ่านมา
(ตัดตอนมาจากนิตยสาร “a day weekly” ฉบับที่ 33, 31 ธันวาคม-6 มกราคม 2548: 61)

(19) จิตเล็กคือความรู้สึกนึกคิดแคบๆไม่**รู้เห็น**ทั้งหมด
(ตัดตอนมาจากหนังสือ “จิตพลิบาน” โดยกลุ่มจิตวิวัฒน์, 2548: 5)

(20) การพิสูจน์ว่ารู้ได้อย่างไรว่าศิลาจารึกนี้เป็นของพระเจ้าอโศกมหาราชว่าตามที่อาตมภาพ**นึกเห็น**ได้ มีจุดสำคัญหนึ่งที่ศิลาจารึกมาบรรจบกับหลักฐานในคัมภีร์
(ตัดตอนมาจากหนังสือ “จารึกบุญ จารึกธรรม” โดยพระพรหมคุณาภรณ์, 2547: 28)

2. นามนัยสะท้อนความเป็นต้นแบบของสมาชิกในกระบวนการจัดประเภท

ภาษาไทยใช้คำกริยาที่แสดงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าซึ่งได้แก่ การมองเห็น การได้ยิน การสัมผัส การชิมรส และการดมกลิ่น เพื่อสื่อถึงความรู้ความเข้าใจที่อนุ่มานหรือตีความได้จากการรับรู้ดังกล่าว เช่น “**เห็น**ความจริง = **รู้**ความจริง” “**ได้ยิน**ข่าว = **รู้**ข่าว” “**สัมผัส**สภาพ = **รู้**สภาพ” “**ลิ้มรส**ความลำบาก = **รู้**ถึงความลำบาก” หรือ “**ได้กลิ่น**ความไม่ชอบมาพากล = **รู้**ถึงความไม่ชอบมาพากล” เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พบว่าส่วนใหญ่แล้วผู้ใช้ภาษามักจะให้ความสำคัญกับการรับรู้ที่ผ่านการมองเห็นมากกว่าการรับรู้ที่ผ่านประสาทสัมผัสอื่นๆ สังเกตได้จากหลายครั้งที่พบการใช้คำกริยา **เห็น** เป็นเสมือนตัวแทนของประสาทสัมผัสทั้งห้าเพื่อสื่อความหมายว่า “**รู้**, เข้าใจ” หรือการใช้คำกริยา **เห็น** เพื่อสื่อถึงการรับรู้ที่ไม่เจาะจงว่าเป็นการรับรู้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งเป็นการเฉพาะ ตัวอย่างเช่น

(21) วันนี้มีมดดำพร้อมจะออกมาเปิดใจ เพื่อต้องการให้ทุกคน**เห็น**ความจริงไปเลย

(ตัดตอนมาจาก “ผู้จัดการบันเทิงออนไลน์”: 19 พฤษภาคม 2547)

(22) เมื่อนักเรียนนักศึกษาไปอยู่กับชาวบ้าน ชาวบ้านให้การดูแลเหมือนลูกหลาน เกิดความรักชาวบ้านทุกคน เรียกเขาเป็นพ่อเป็นแม่ และ**เห็น**ความสำคัญของธรรมชาติ

(ตัดตอนมาจากหนังสือ “จิตผลิบาน” โดยกลุ่มจิตวิวัฒน์, 2548: 178)

ในประโยค (21) ทุกคน**ได้รู้ความจริง**จากคำบอกเล่าของ “มดดำ” ซึ่งที่จริงแล้วเป็นการรับรู้ที่เน้นประสาทสัมผัสทางหู (การฟัง) มากกว่า ส่วนในประโยค (22) นั้นนักเรียนนักศึกษา**ได้รู้ถึง****ความสำคัญของธรรมชาติ**ผ่านประสาทสัมผัสต่างๆ ทั้งจากการได้เห็น การได้ยิน การได้สัมผัสและต้อง ฯลฯ แต่ผู้พูดเลือกที่จะใช้คำกริยา **เห็น** เพื่อสื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นในระบบปริชาน คำกริยา **เห็น** ในกรณีนี้จึงถูกนำมาใช้ในความหมายที่ครอบคลุมไปยังการรับรู้ที่ผ่านช่องทางอื่นๆ ด้วย เป็นการรับรู้ที่ไม่เจาะจงช่องทางการรับรู้ ปรากฏการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าประสบการณ์การรับรู้ด้วยตาเด่นที่สุด (salient perception mode) ในระบบปริชานของผู้ใช้ภาษาเมื่อเปรียบเทียบกับประสาทสัมผัสช่องทางอื่นๆ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือการรับรู้ด้วยตาเป็นตัวอย่างหรือสมาชิกที่ดีที่สุดในขอบเขตมโนทัศน์ “การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส” และด้วยความเด่นในระบบปริชานของผู้ใช้ภาษา ทำให้ “การรับรู้ด้วยตา” ถูกเลือกมาใช้เป็นตัวแทนเพื่ออ้างอิงไปยัง “การรับรู้ทางปริชาน” ด้วยกลไกแบบนามนัยนั่นเอง

ทฤษฎีต้นแบบของสมาชิกในกระบวนการจัดประเภท (prototype theory) มีที่มาจากการที่มนุษย์พยายามจัดประเภทของสรรพสิ่งในโลกโดยอาศัยการเปรียบเทียบความคล้ายคลึงของสิ่งนั้นกับสมาชิกที่เป็นต้นแบบที่ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของประเภทและมีความเด่นในระบบปริชาน และการที่สมาชิกทั้งหลายในแต่ละประเภทมีระดับความใกล้เคียงกับสมาชิกต้นแบบมากน้อยแตกต่างกัน จึงเป็นที่มาของการเลือกสมาชิกที่เด่นที่สุดในระบบปริชานเพื่อใช้เป็นตัวแทนในการอ้างอิงเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงสิ่งที่เป่าหมาย (Lakoff, 1987)

โคเว็ทเชสและแรดเด็น (Kövecses and Radden, 1998) แพนเธอร์และธอร์นเบิร์ก (Panther and Thornburg, 1999) รวมถึง รูอิซ เดอ เมนโดซา และโอตาล (Ruiz de Mendoza and Otal 2002: 84-85) ต่างยืนยันตรงกันว่านามนัยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ไปกับสิ่งที่เฉพาะเจาะจงในระบบปริชานของผู้ใช้ภาษา ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีต่อกันภายในขอบเขตมโนทัศน์เดียวกัน โดย “สิ่งที่เฉพาะเจาะจง” (specific) จัดเป็นสมาชิกที่อยู่ในขอบเขตมโนทัศน์ “สิ่งต่างๆ ไป” (generic) อันเป็นความสัมพันธ์ที่พบเห็นได้ทั่วไปในกระบวนการจัดประเภทโดยธรรมชาติ (nature of taxonomies) เช่น *robin* จัดว่าเป็นสมาชิกหนึ่งที่เฉพาะเจาะจงในประเภทของสัตว์ที่เรียกว่า “นก” ดังนั้น “นกโรบิน” จึงอยู่ในขอบเขตมโนทัศน์เดียวกับ “นก” โดยการที่ “นก” เป็นขอบเขตมโนทัศน์ของสัตว์ประเภทนกต่างๆ ไป ในขณะที่ “นกโรบิน” เป็นสมาชิกที่เฉพาะเจาะจงและถือว่าเป็นสมาชิกที่เด่น (ตามการรับรู้ของผู้ใช้ภาษาอังกฤษ) ภายในขอบเขตมโนทัศน์ “นก” นั่นเอง

โคเว็ทเชส (Kövecses, 2002: 158) เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ใช้อ้างถึง และสิ่งที่ถูกอ้างถึงที่เป็นเป้าหมายในกลไกทางปริชานแบบนามนัย เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการเป็นสมาชิกย่อยภายในมโนทัศน์ (sub-categorization) ที่ถูกเลือกมาใช้แทนที่ขอบเขตมโนทัศน์นั้นๆ ดังนั้น “การรับรู้ด้วยตา” จึงจัดได้ว่าเป็นสมาชิกที่เด่นที่สุดภายในขอบเขตมโนทัศน์ “การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า” และถูกเลือกมาใช้เป็นตัวแทนของสมาชิกเพื่อใช้อ้างอิงไปยังความหมายที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ในทางปริชาน

3. การอ้างอิงมโนทัศน์ “การรับรู้ด้วยตา” ไปยังขอบเขตมโนทัศน์เมทริกซ์ “กระบวนการทางจิต”

คำกริยา *เห็น* จัดอยู่ในประเภทของคำกริยาบอกสภาพ (state verb) คุณสมบัติทางอรรถศาสตร์ (semantic property) ประการหนึ่งของคำกริยา *เห็น* คือ “ไม่อยู่ในการควบคุม” (not controlled) ดังนั้นคำกริยา *เห็น* จึงไม่สามารถปรากฏร่วมกับวลี *โดยเจตนา* (intentionally) ได้ ตัวอย่างเช่น

- (23) ก. ตอนที่ผมอ่านหนังสือพิมพ์ ผม*เห็น*โฆษณาวิซีดีภาพยนตร์เรื่องนี้
(ตัดตอนมาจาก “ผู้จัดการบันเทิงออนไลน์”: 16 กรกฎาคม 2547)

ข. ตอนที่ผมอ่านหนังสือพิมพ์ ผม**เห็น**โฆษณาวิซีดีภาพยนตร์เรื่อง
นี้**โดยบังเอิญ**

ค. *ตอนที่ผมอ่านหนังสือพิมพ์ ผม**เห็น**โฆษณาวิซีดีภาพยนตร์เรื่อง
นี้**โดยเจตนา**¹

ในขั้นตอนการมองเห็นนั้น คำกริยา **เห็น** แสดงถึงผลที่เกิดจากการ “มอง” หรือ “ดู” กล่าวคือคำกริยา **เห็น** จัดเป็นคำกริยาแสดงผล (resultant state verb) ซึ่งในหลายกรณี รูอิซ เดอ เมนโดซา และโอตาล (Ruiz de Mendoza and Otal 2002: 87-88) พบว่ามีการนำคำกริยาแสดงผลมาใช้เพื่ออ้างอิงไปยังความหมายที่ครอบคลุมกรอบการกระทำโดยรวมทั้งหมด (whole action frame) อันเป็นที่มาของกลไกทางปริชานแบบนามนัย ที่มีการอ้างอิงในลักษณะ “การกล่าวถึงผลเพื่ออ้างอิงไปยังการกระทำ” (RESULT FOR ACTION Metonymy) คำกริยา **เห็น** (ผลของการมอง) จึงถูกนำมาใช้ในลักษณะของคำกริยาบอกการกระทำ (action Verb) เช่นในตัวอย่างที่พบในภาษาไทยดังนี้

(24) ก. จง**มอง/ดู**ภาพข้างหน้า

ข. *จง**เห็น**ภาพที่อยู่ตรงหน้า

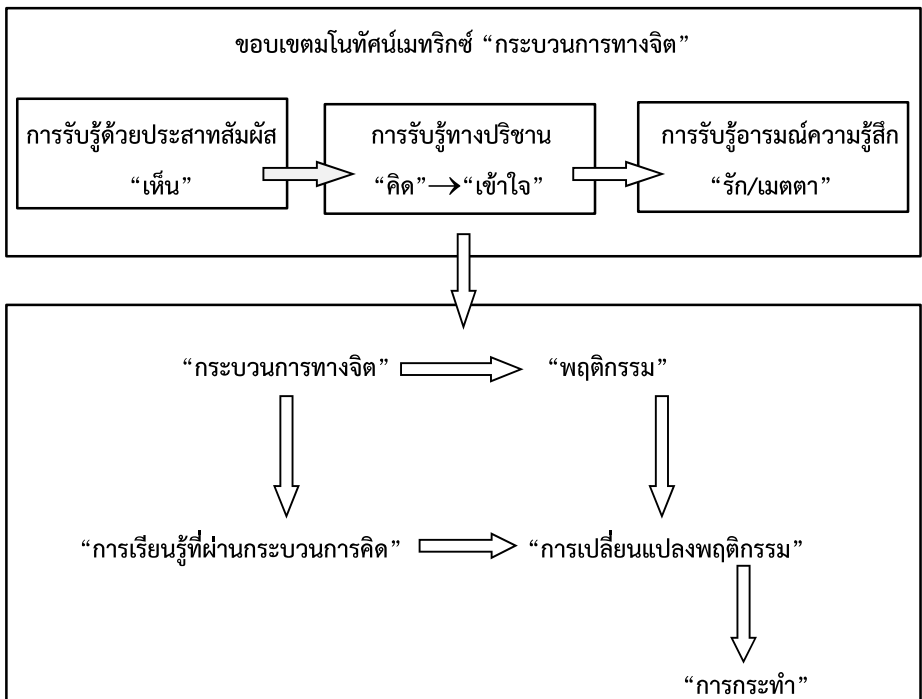
ค. จง**เห็น**แก่ผู้อื่น

ง. เด็กรุ่นใหม่มีจิตสำนึกรักโลกมากขึ้น คนที่ไม่เคยคิดเรื่องนี้ก็ลอง
คิดดูนะ **อย่าเห็นแก่ตัวนัก**

คำกริยา **เห็น** ในประโยค (24 ข) ไม่สามารถปรากฏในประโยคคำสั่งเช่นเดียวกับคำกริยา **มอง** และ **ดู** ซึ่งเป็นคำกริยาบอกการกระทำได้ เพราะโดยทั่วไปคำกริยา **เห็น** เป็นคำกริยาบอกสภาพที่แสดงผลของการกระทำซึ่งใช้ในความหมายว่า “เห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยตา” แต่คำกริยา **เห็น** ในประโยค (24 ค) และ (24 ง) กลับถูกนำมาใช้เป็นคำกริยาบอกการกระทำซึ่งมีคุณสมบัติทางอรรถศาสตร์ว่า “อยู่ในความควบคุม” (controlled) โดยปรากฏในโครงสร้างประโยคคำสั่งได้ด้วยกลไกทางปริชานแบบนามนัย กล่าวคือผู้ใช้ภาษาใช้คำกริยา

¹ เครื่องหมาย * หมายความว่า ประโยคดังกล่าวไม่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ (ungrammatical)

เห็น ซึ่งอยู่ในขอบเขตมโนทัศน์ “การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส” เพื่ออ้างอิงไปยังความหมายที่ครอบคลุมกระบวนการทำงานของจิตซึ่งเป็นขอบเขตมโนทัศน์เมทริกซ์ที่ประกอบด้วยขอบเขตมโนทัศน์ย่อยๆ ที่ทำงานร่วมกันระหว่าง “การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส” “การรับรู้ทางปริชาน” และ “การรับรู้อารมณ์ความรู้สึก” ดังนั้น เห็น ในกรณีนี้จึงหมายถึง “คำนึงถึงหรือเข้าใจ” ซึ่งเป็นความหมายรวบยอดของ “กระทำการใดๆ โดยผ่านการคิดใคร่ครวญหรือด้วยความเข้าใจ” ประโยค จงเห็นแก่ผู้อื่น จึงหมายถึง “การขอให้กระทำการใดๆ โดยนึกถึงหรือเข้าใจความต้องการหรือความรู้สึกของผู้อื่นเป็นสำคัญ” ซึ่งสามารถอธิบายกระบวนการอ้างอิงแบบนามนัยได้ด้วยแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิแสดงการขยายความหมายของคำกริยา เห็น ด้วยนามนัย “ผลอ้างอิงการกระทำ”

บทสรุป

คำกริยา *เห็น* ในภาษาไทยเป็นคำที่มีหลายความหมาย โดยมีความหมายครอบคลุมมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตาและมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ในระบบปริخان โดยอาศัยกลไกการอ้างอิงแบบนามนัย ทำให้ความหมายของการมองเห็นขยายไปยังการรับรู้ในทางปริخانของมนุษย์ซึ่งได้แก่ความรู้ความเข้าใจที่มีต่อสิ่งที่ได้เห็น ซึ่งการขยายความหมายด้วยนามนัยเป็นกระบวนการทางปริخانของผู้ใช้ภาษาที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างของ 2 สิ่ง หรือประสบการณ์ 2 ประสบการณ์ ที่มักเกิดขึ้นควบคู่กันเสมอโดยธรรมชาติตามการรับรู้ของมนุษย์ และเมื่อเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นบ่อยครั้งในชีวิตประจำวัน การรับรู้ที่เกิดขึ้นก็จะฝังแน่นในระบบปริخانของมนุษย์ในที่สุด ความสัมพันธ์ที่ยึดโยงกันระหว่างการมองเห็นกับความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาตินี้เองที่ทำให้ทุกครั้งที่ใช้ภาษาถูกกระตุ้นด้วยคำกริยา *เห็น* ก็มักจะอนุมานไปยังความหมาย "รู้หรือเข้าใจ" เสมอ กล่าวได้ว่านามนัยเป็นกระบวนการทางปริخانที่มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการขยายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ โดยเฉพาะในกรณีของคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มจิตวิวัฒน์. (2548). *จิตผลิบาน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ทีมงานรายการเจาะใจ. (2545). *เจาะใจคนบันเทิง*. กรุงเทพฯ: สุดสัปดาห์สำนักพิมพ์.
- ปิยวัฒน์ ประยุกต์ศิลป์. (2548). *ดวงตาอันดามัน*. กรุงเทพฯ: เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด.
- ประเวศ วะสีและคณะ. (2547). *ทางเลือกอุดมศึกษาเพื่อความเป็นไท*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ผู้จัดการบันเทิงออนไลน์**. สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2547- 2 มิถุนายน 2548
จาก www.manager.co.th.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2541). *จาริกบุญ จาริกธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิมพ์สวย.
- พริตจ็อฟ คาปรัว. (2548). *โยงใยที่ซ่อนเร้น (The Hidden Connections)*. แปลโดยวิศิษฐ์ วังวิญญูและคณะ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.

รุ่ง แก้วแดง. (2546). **ครูสมพรคนสอนลิง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

“**สภาท่าพระอาทิตย์**”. รายการสนทนาทางสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม ASTV 1 : NEWS 1. ออกอากาศทุกวันจันทร์-ศุกร์ ระหว่างเวลา 7.30-9.30น. (เก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 6 พฤษภาคม 2548-10 มิถุนายน 2548). **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน**. ฉบับประจำวันที่ 29 พฤศจิกายน 2548. “**a day weekly**” นิตยสารวิเคราะห์ข่าวรายสัปดาห์. คอลัมน์ “**Weekly Interview**” ฉบับที่ 2-41 ระหว่างวันที่ 28 พฤษภาคม 2547 – 2 มีนาคม 2548 .

CU-concordance. (มปป). คลังข้อมูลภาษาไทย. รวบรวมโดยภาควิชาภาษาศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. จากwww.arts.chula.ac.th/tconcord.pl.

Flew, A. (1979). **A Dictionary of Philosophy**. Reading: Pan Books.

Goatly, A. (1997). **The Language of Metaphors**. London: Routledge.

Hanegreefs, H. (2004). **On meaning of the verbs of visual perception in Spanish: An empirical analysis**. From www.u-bordeaux3.fr/Actu/colloques/2004/r-lapaire/Abstract/Hanegreefs.

Johnson, C. (1999). Metaphor VS conflation in the acquisition of polysemy: The case of ‘see’,” in Masako K. Hiraga; Chris Sinha and Sherman Wilcox (eds.). **Cultural, Psychology and Typological Issues in Cognitive Linguistics**. Philadelphia: John Benjamins, 155-169.

Kövecses, Z. (2002). **Metaphor: A Practical Introduction**. New York: Oxford University Press.

Lakoff, G. (1987). **Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind**. Chicago: The University of Chicago Press.

_____. and Johnson, M. (1980). **Metaphor We Live By**. Chicago: The University of Chicago Press.

_____. and Turner, M. (1989). **More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor**. Chicago: The University of Chicago Press.

- ._____. (1992). **The contemporary theory of metaphor.** From www.ac.wvu.edu/~market/semiotic/lkof_met.html.
- Ruiz de Mendoza, F.J. I. and Otal, J.L.C. (2002). **Metonymy, Grammar, and Communication.** Albolote, Granada: Editorial Comares.
- Sinha, C. and Jensen de López, K. (2000). Language, culture and the embodiment of spatial cognition. **Cognitive Linguistics** 11 (1/2), 17-41.
- Sweetser, E. (1990). **From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure.** Cambridge: Cambridge University Press.
- Ungerer, F. and Schmid, H. (1996). **An Introduction to Cognitive Linguistics.** New York: Longman.
- Vander Nat, A. (2003). **Neurons, Concepts, and Connections in Thinking.** From <http://orion.it.luc.edu/~avander1/connections/>.